

Det tyske problem

Taler
Halvard Lange

Dato
16 juni 1952

Sted
Stortinget

- 1 Gjennom mange generasjoner har motsetningsforholdet mellom Frankrike og Tyskland vært årsaken til blodige oppgjør i Europa. De to verdenskrigene hadde ikke minst sin rot i dette motsetningsforholdet. Det må være en av de fremste oppgavene for demokratienes internasjonale politikk å skape slike forhold i
- 5 Vest-Europa at det ikke blir noe grunnlag for nye strider på det vest-europeiske fastland. Med de farer som i dag truer fra andre kanter, har demokratiene ikke råd til å oppleve at motsetningene mellom Tyskland og resten av Vest-Europa blusser opp igjen. Det europeiske forsvarsfellesskapet, som er blitt til på fransk initiativ, er et radikalt forsøk på å løse dette problemet.

10

- Her i Norge og i de andre skandinaviske land har vi i hele etterkrigstiden stillet oss skeptiske til de forskjellige europeiske føderasjonsplanene. Vi har ment at det internasjonale samarbeid ennå i lang tid framover må skje som et samarbeid mellom suverene regjeringer som hver især står konstitusjonelt ansvarlige
- 15 overfor sine egne nasjonalforsamlinger. Og vi har vært redde for at en føderativ utvikling i Vest-Europa kunne føre til at landene på kontinentet ble isolert fra Storbritannia og demokratiene i Nord-Amerika. Når vi likevel stiller oss positivt til Det europeiske forsvarsfellesskapet, er det fordi det er den eneste mulige vei til å sikre at Vest-Tysklands deltagelse i forsvaret skjer på en måte som kan godtas
- 20 av de land som aller sterkest frykter Tysklands framtidige makt og innflytelse. Og på dette punkt bør vi se virkeligheten i øynene: selv under Tysklands nåværende deling er den tyske Forbundsrepublikk en stat som i tiden framover vil hevde seg fullt på linje med alle andre land i Vest-Europa. Det følger av landets folketall, av dets betydelige produktive ressurser, dets høyt utviklede
- 25 industri og det tyske folks velkjente dyktighet.

Fra vårt synspunkt vil det imidlertid aldri være tilfredsstillende om integreringen av Vest-Tyskland - og senere, som vi håper, et samlet Tyskland - i det vestlige samarbeid skjer på et begrenset kontinental-europeisk grunnlag. Det er bare

innenfor Atlanterhavssamfunnet i sin helhet at vi kan vente at Tyskland vil få sin naturlige plass og rolle blant demokratiene - likeberettiget med de andre, men heller ikke mer enn det. Derfor legger vi den aller største vekt på at Det europeiske forsvarsfellesskapet, hvor tyskerne skal være med, blir nærest mulig knyttet til Atlanterhavspaktens organisasjon. Ved de vedtakene som ble gjort i Lisboa, og de avtaler som de seks medlemmene av forsvarsfellesskapet har undertegnet, er denne nære tilknytning sikret.

På grunnlag av lignende betraktninger som jeg her har gjort gjeldende, ble det under det siste møtet i Europarådets Forsamling i Strasbourg framholdt fra britisk arbeiderpartihold at Vest-Tyskland burde bli medlem av Atlanterhavspakten. Det ville, ble det hevdet, skape den sikreste garanti mot de mulige følger av tysk deltagelse i forsvaret og øket makt for Tyskland som vekker uro på så mange hold. En kunne kanskje tilføye at når alt kommer til alt, vil kanskje et slikt medlemskap i Atlanterhavspakten også føles som en betryggelse av den makt som utgjør den annen part i det avgjørende internasjonale spenningsforholdet. Jeg mener for min del at det synspunktet som ble framholdt fra Labour-hold, er uttrykk for en realistisk tankegang, men vi kjenner alle til de psykologiske hindringer som et slikt forslag vil møte, framfor alt i Frankrike.

Både avtalen om forsvarsfellesskapet og de andre avtalene som bringer okkupasjonen av Vest-Tyskland til avslutning, er en naturlig - en kunne være fristet til å si uunngåelig - konsekvens av den Tysklands-politikk som vestmaktene har ført i de siste 3-4 årene. Da den annen verdenskrig sluttet, mente stormaktene - med nær sagt enstemmig tilslutning i opinionen innenfor alle de forente nasjoner - at de kunne løse det tyske problem for en lang framtid ved i fellesskap å sørge for at Tyskland forble avrustet, at det industrielt ble hemmet i sin utvikling og politisk holdt nede. De fire maktene skulle i første omgang selv i fellesskap overta styret i landet, senere skulle de stå under en skarp firemaktskontroll. Dette var grunntanken i Potsdam. En kan nå etterpå spørre seg selv om dette noensinne var en realistisk tanke. Den hvilte på forutsetningen om enighet og nært samarbeid mellom Sovjet-Samveldet og de vestallierte, en forutsetning som ikke holdt. I løpet av de par første årene etter krigen ble det klart at stormaktene ikke kunne - og at en av dem ikke ville - administrere Tyskland som en økonomisk enhet. Ved bruddet på

70 utenriksministerkonferansen i London i desember 1947 ble det åpenbart at det hadde lange utsikter med å nå fram til en fredstraktat. Øst-Tyskland ble trukket inn som et ledd i Sovjet-Samveldets system i Øst-Europa. Bare i vest hersket det demokratisk frihet i samsvar med de allierte avtalene. Tysklands deling var blitt en kjensgjerning, og en kjensgjerning som okkupasjonsmaktene måtte innrette
75 sin politikk etter.

Fra det øyeblikk samholdet mellom stormaktene brast, oppsto det en situasjon hvor okkupasjonsmaktene ikke lenger ensidig kunne diktere Tysklands videre utvikling. For dem som så framover, var det innlysende at Tysklands videre
80 skjebne i meget stor utstrekning ville ligge i det tyske folks egne hender. Det som for de fire stormaktene opprinnelig hadde vært en felles kamp for å seire over Tyskland og senere for å holde det nede, ble gradvis en innbyrdes strid om det tyske folk.

85 De tre vestlige okkupasjonsmaktene trakk konsekvensene av den situasjonen som var oppstått ved Tysklands deling, på den eneste måte som var mulig for en demokratisk politikk. Tyskerne fikk selv etter hvert overta mer og mer av den indre forvaltning i delstatene, og valgte representanter gikk igang med å utarbeide en grunnlov for den del av Tyskland som utgjorde vestmaktene
90 okkupasjonssoner. Sommeren 1949 ble Forbundsrepublikken konstituert, og den ble opptatt i det internasjonale samliv som medlem av en rekke internasjonale organisasjoner, i første rekke Organisasjonen for Europeisk Økonomisk Samarbeid og Europarådet. Okkupasjonsmaktene kontroll ble gradvis hevet på viktige områder, og når de avtaler som nå er undertegnet, blir
95 ratifisert, vil Forbundsrepublikken være en suveren stat, og som jeg før har sagt, en stat med økonomisk makt og stor politisk innflytelse. Vest-Tysklands marsj mot selvstyre har med andre ord ikke bare vært billiget, den har i de tre siste årene vært energisk og aktivt fremmet av okkupasjonsmaktene.

100 Jeg har tatt dette tilbakeblikket for å gjøre det klart at når vi diskuterer vår egen stilling til de aktuelle problemene, må vi gjøre det i sammenheng med standpunkter vi har inntatt tidligere. Vi har nemlig selv på forskjellige måter gitt vår tilslutning til den politikk som jeg her har søkt å skissere. Vi har opphevet krigstilstanden med Tyskland og opprettet regulære diplomatiske forbindelser
105 med Forbundsrepublikken. Vi har stemt for at Forbundsrepublikken ble opptatt i internasjonale organisasjoner, og vi har vært med på Atlanterhavspaktens forskjellige vedtak om det tyske spørsmål. Da vi i forrige

måned undertegnet protokollen som utstrekker Atlanterhavspaktens
110 sikkerhetsgaranti til Forsvarsfellesskapet, var dette derfor bare en videreføring av
en politisk linje som vi, med full støtte i Stortinget har vært med på i lang tid.
Som jeg framholdt i min forrige redegjørelse i Stortinget, har det ikke i
forbindelse med forhandlingene om disse spørsmålene i Lisboa og senere vært
noe spørsmål for Norge om å ta stilling til selve prinsippet om tysk deltagelse i
115 Vestens forsvar. Den saken tok regjeringen med Stortingets tilslutning
standpunkt til for snart to år siden, og vårt standpunkt ble bekreftet ved
Stortingets vedtak i forbindelse med opprettelsen av Atlanterhavspaktens
felleskommando.

120 Det har hele tiden vært framholdt fra vår side at alle reelle muligheter for en
løsning av det tyske problem gjennom firemaktsforhandlinger måtte prøves.
Dette har, kan en si, vært en forutsetning for vårt positive standpunkt i
spørsmålet om tysk deltagelse i forsvaret av Vest-Europa. Spørsmålet er om den
notevekslingen som har pågått i de siste tre månedene mellom Sovjet-Samveldet
125 og vestmaktene, åpner slike muligheter.

I notevekslingen har naturlig nok spørsmålet om frie valg i Tyskland som
grunnlag for en alltysk regjering kommet i forgrunnen. Uten frie valg kan ikke
Tysklands samling gjennomføres. Før det er enighet og klarhet i dette
130 avgjørende spørsmål, er det nytteløst å forhandle om de mange problemer ellers
som en tysk fredstraktat reiser. Også Sovjet-Samveldet sier nå at det ønsker frie
valg, men det er likevel stor uklarhet om dets holdning. I den første noten
omgikk Sovjet-Samveldet spørsmålet helt, og senere har det unnlatt å
konkretisere sitt standpunkt. Vestmaktene har stillet bestemte og tydelige
135 spørsmål som fremdeles står ubesvart.

Men framfor alt kan vi ikke unngå å feste oss ved at det ikke har vært noen tegn
på liberalisering av forholdene i Østsonen. De siste forholdsregler som Sovjet-
Samveldet har tatt der, går tvert imot drastisk i en annen retning. Og en ting må
140 være fullstendig klart: når vi taler om frie, hemmelige valg, så betyr dette frie valg
under frie samfunnsforhold i den mening vi oppfatter begrepet i den vestlige,
demokratiske verden. Vi må ikke glemme at det nettopp var på dette spørsmålet
at hele den planlagte fredsordning for Øst-Europa strandet. I stormaktsavtalene
fra Jalta og senere var det fastslått at det skulle gjennomføres frie valg, og at
145 demokratisk frihet og menneskerettigheter skulle sikres i de befriede land. Da
det kom til stykket, viste det seg at Sovjet-Samveldet la sin egen mening i disse

ordene og innførte et diktatur-system etter sitt eget mønster. Ikke-kommunistiske politiske partier og retninger ble stemplet som fascistiske, og
150 fascistisk virksomhet var det som kjent avtalt at de allierte skulle hindre. Det varsler derfor ille når Sovjet-Samveldet i sin første note sier at organisasjoner som er "fiendtlige mot demokratiet og freden" ikke må tillates på tysk område.

Jeg bør kanskje, siden jeg forstår det er meningen at Stortinget skal drøfte
155 meldingen om De forente nasjoners siste Generalforsamling samtidig med denne redegjørelsen, si et par ord om behandlingen av denne saken på Generalforsamlingen. Da saken ble reist, var mange av oss i tvil om det for tiden kunne tjene noen fornuftig hensikt å behandle noen side av det tyske problemet i FN. Det forelå imidlertid et sterkt ønske fra den vest-tyske regjeringen om å få
160 nedsatt en kommisjon til å undersøke om betingelsene for frie valg forelå i de forskjellige delene av Tyskland, og FN ville kunne skape et upartisk og nøytralt organ. Ble kommisjonen godtatt av begge parter og gitt arbeidsmuligheter, kunne det være et første skritt mot tysk samling. Ble den ikke godtatt av en av partene, og det regnet de fleste med, ville det bidra til å gjøre ansvarsforholdet
165 klart. Den svenske delegasjon stilte seg kritisk til denne framgangsmåten, og fremmet sitt eget forslag, med en henstilling til stormaktene om å ta opp forhandlinger. For vår del mente vi at det opprinnelige vestmaktforslaget var for snevert ved at det utelukkende siktet på en undersøkelse fra FNs side, og vi fikk i samarbeid med enkelte andre delegasjoner føyet til en erklæring om at De
170 forente nasjoner ville være beredt til å yte sin bistand ved gjennomføringen av eventuelle valg.

I den nå pågående notevekslingen har Sovjet-Samveldet hevdet at FN-kommisjonen ikke har lovlig hjemmel i De forente nasjoners pakt, men sovjet-
175 regjeringen er i prinsippet villig til å være med på å undersøke betingelsene for at det kan holdes valg. FN-kommisjonen har som kjent ikke fått slippe inn i Øst-Tyskland. Vestmaktene har på sin side gitt uttrykk for at de langt foretrekker å benytte seg av FN-kommisjonen, men de har samtidig i sin siste note gjort det klart at de er villige til å gå med på andre betryggende framgangsmåter. Det er i
180 denne forbindelse de har stillet forskjellige spørsmål til Sovjet-Samveldet, som ennå står ubesvart.

På grunnlag av alt dette kan jeg ikke komme til noe annet resultat enn at muligheten for at det kan bli holdt frie valg i hele Tyskland, og dermed innført
185 demokratiske forhold, i vår mening av ordet, i Østsonen, ikke er synderlig store.

Og valg-spørsmålet er langt fra den eneste vanskelighet i hele problemet om Tysklands samling. Det hersker en grunnleggende uenighet i synet på den internasjonale stilling et samlet Tyskland må få.

190

Det perspektiv Sovjet-Samveldet har holdt fram i sine noter, er en samling av Tyskland under en alltysk regjering, opprettelse av nasjonale tyske væpnede styrker, tysk våpenproduksjon, uttrekking av alle okkupasjonstropper i løpet av et år, full borgerlig rehabilitering av alle tidligere nazister og offiserer, bortsett
195 fra krigsforbrytere, og forpliktelse for landet til nøytralitet. Om grensespørsmålet heter det at det er avgjort i Potsdam. Dette er åpenbart uriktig om en ser på Potsdam-avtalens tekst. Formuleringen utlegges foreløpig i den kommunistiske propaganda dithen at et samlet Tysklands østgrense skal gå langs Oder-Neisse. Jeg bruker i denne forbindelse med vilje ordet foreløpig.

200

Vestmaktene har i sine noter ikke ville gå nærmere inn på innholdet av en tysk fredstraktat, som en tysk regjering, utgått av frie valg, må delta i forhandlingen om. De har imidlertid gjort det klart at de vil kreve at en alltysk regjering får den nødvendige utenrikspolitiske handlefrihet. Det vil si at en alltysk regjering må ha
205 adgang til å opprettholde tilknytningen til og samarbeidet med de frie demokratier i vest.

Her i landet har vi hatt sterke betenkeligheter overfor enhver form for tysk opprustning. Jeg kan vel imidlertid trygt si at vi alle oppfatter den form for tysk
210 opprustning som de russiske notene tar til orde for, som et i enhver henseende mer betenkelig forslag enn den planlagte tyske deltagelse under internasjonal ledelse i demokratienes fellesforsvar. Men mest skremmende av alt ville for oss være muligheten av en hurtig tilbaketrekking av allierte tropper fra tysk område. Det ville legge Nordens grense mot sør åpen i militær forstand. Etterkrigstiden
215 har gitt oss uhyggelige eksempler på hvor farlig det er med et tomrom, når mektige krefter står mot hverandre i et farlig spenningsforhold.

Vi er alle enige om at Tysklands deling er en ulykke. Den er en ulykke både for det tyske folk og for verden ellers. Og det er en naturlig sak at enhver patriotisk
220 tysker mer enn noe annet må ha i sine tanker hensynet til 18 millioner landsmenn som lever i undertrykkelse. Men demokratiene kan ikke gå inn for en politikk som betyr Tysklands samling for enhver pris. Et Tyskland forlatt i hast av okkupasjonstroppene, nasjonalt urolig fordi det føler seg territorielt lemlestet, forpliktet til å unnlate samarbeid med vennligsinnede demokratiske

nasjoner, utsatt for voldsomme indre påkjenninger fordi velorganiserte mindretall vil undergrave og velte demokratiet - et slikt Tyskland vil neppe bidra til stabilisering i verden. Det vil kanskje heller bety en ytterligere tilspissing av hele situasjonen. Om Tysklands deling er en ulykke, ville et Tyskland under
230 kommunistisk kontroll være en katastrofe.

Enhver gjennomgåelse av det tyske problem som det fortoner seg i dag, slik jeg har forsøkt, må lede til den konklusjon at vanskelighetene ved å nå fram til et forhandlingsoppgjør om Tyskland, fremdeles er umåtelig store. Internasjonale
235 forhandlinger uten at det på forhånd eksisterer et visst minimum av forhandlingsgrunnlag, kan i enkelte situasjoner lede til de motsatte virkninger av dem en tilsikter - det har vi mange erfaringer for. Når det gjelder det tyske problem, er det ikke mer enn et år siden representanter for de fire maktene satt sammen i måneder i Palais Rose i Paris og ikke kom videre enn til å diskutere
240 rekkefølgen i den dagsorden som forhandlingene skulle følge. Utenforliggende spørsmål ble stadig kastet inn, og intet ble oppnådd.

Trass i alle vansker er det imidlertid et faktum at det i dag på mange hold - både i Tyskland selv og ellers - vil etterlate en følelse av uro om det ikke, når
245 vestmaktene nå legger hele sitt forhold til Tyskland om på et nytt grunnlag, blir gjort enda et forsøk ved forhandlingsbordet. Jeg tror jeg har en alminnelig opinion med meg når jeg gir uttrykk for vårt håp og vårt ønske om at alt må bli gjort som kan gjøres for å få prøvet det tyske spørsmål igjen i forhandlinger mellom de fire stormaktene. En kan kanskje med en omskrivning bruke noen
250 ord som general Marshall har sagt om sitt eget land, om demokratiene i det hele: Så lenge det finnes et internasjonalt forhandlingsbord, må demokratiene være de første til å delta og de siste til å gi opp.

Kilde
255 Halvard Lange: Norsk utenrikspolitikk siden 1945. Oslo 1952, s. 247-254.

URI
<https://www.virksommeord.no/tale/det-tyske-problem>